

Intervju z dr. Timotejem Knificem, dobitnikom nagrade Slovenskega arheološkega društva v letu 2014

© Špela Karo, Anja Vintar

1. Kaj Vas je pritegnilo k študiju arheologije? Se morda spomnite prelomnega dogodka, posebnega srečanja, morda osebe, ki je vzbudila Vaše zanimanje za preteklost do te mere, da ste se njenemu raziskovanju posvetili tudi profesionalno? Ali je na Vas vplivalo bogato zgodovinsko okolje, v katerem ste odraščali? In nenazadnje, kaj Vas je premamilo k poglobljenemu študiju takrat še pomanjkljivo raziskanega obdobja zgodnjega srednjega veka?

Spominjam se poletnega dne, star sem bil sedem let, ko sva šla z mamo v Kranj in pri farni cerkvi opazila gručo radovednežev. Prebil sem se do zasilne ograje in obstal na robu velike jame, polne človeških okostij, med katerimi je nekaj ljudi greblo po zemlji, nekdo je risal, drugi fotografiral. Da so tu pokopani stari Slovani, je šel glas med množico. Za rdeče ožgano jamo ob zidu je eden od delavcev povedal, da so tam ulili cerkveni zvon. Takrat sem prvič videl arheološko izkopavanje in pozneje v četrtem razredu osnovne šole izjavil, da bom, ko bom velik, arheolog.

V gimnazijskih letih sem na to skoraj pozabil. Prvi poljudnoznanstveni filmi, ki sem jih takrat z navdušenjem gledal, Cousteaujev *Svet tišine*, Tazieffov *Sestanek s hudičem* in Grzimekov *Serengeti ne sme umreti*, so me vlekli v druge vode in domišljajske svetove. Ceramova knjiga *Pokopane kulture* pa je v meni spet obudila stare želje in za maturitetno nalogo sem izbral temo *Naselitev Slovencev*. Takrat sem v svoji mali knjižnici že imel prvo in drugo knjigo Kosovega *Gradiva za zgodovino Slovencev* in Koroščeve *Staroslovenske najdbe v severozahodnih Sloveniji*.

2. Na Oddelku za arheologijo ste diplomirali leta 1972 s temo Staroslovenske najdbe v Furlaniji in Slovenskem Primorju, leta 1984 pa doktorirali z disertacijo Bled v zgodnjem srednjem veku. V teh letih ste imeli priložnost pridobivati svoje znanje in piliti ideje pri pomembnih profesorjih. Kateri izmed njih je najbolj zaznamoval Vaše delo?

Žal je leta 1966, ko sem se vpisal na študij arheologije, umrl profesor Korošec, tako da sem njegovo delo spoznaval le iz njegovih knjig in člankov. Pedagoško vrzel je zapolnil profesor Zdenko Vinski iz Zagreba, ki nas je odlično podučil o arheologiji nemirnega obdobja preseljevanja ljudstev. Na predavanjih je poudarjal pomembnost predmetov, nas seznanjal z vsemi pomembnejšimi odkritji v Jugoslaviji, z raznovrstnostjo najdb z različnih

območij, poseljenih z Germani, predvsem pa s tezo o staroselskih Romanih, takrat novimi ugotovitvami Joachima Wernerja, vodilnega raziskovalca te problematike v Evropi, ki je v delu *Die Langobarden in Pannonien* izčrpno obravnaval tudi najdbe iz Slovenije.

Na srečo sta moja odločitev, da se usmerim v arheologijo zgodnjega srednjega veka, podprla tudi profesorja Stane Gabrovec in Jože Kastelic, izkopavalca blejske Pristave, ki sta mi omogočila obdelavo najdb in podprla nadaljevanje arheoloških izkopavanj na tem najdišču v letih 1975–1978. Za poznavanje poznoantičnega romanskega prebivalstva je to najdišče bistvenega pomena. Na podlagi zgodnesrednjeveških najdb s Pristave mi je bilo v disertaciji omogočeno preveriti tudi tezo o dveh glavnih skupinah ketlaške kulture, ki jo je nekaj let pred tem obširno predstavila dr. Paola Korošec. Z zanimivo poznoantično in zgodnesrednjeveško arheološko podobo Istre me je podrobno seznanil dr. Branko Marušič, kar mi je bilo pri raziskavi v veliko pomoč.

Ob tem moram poudariti, da sem kot študent sodeloval pri več arheoloških izkopavanjih, kjer sem se ob delu spoznaval s številnimi arheologi, ki so vplivali na moje arheološko odraščanje, na primer v Kranju in okolici z Andrejem Valičem, v Batujah z Dragom Svoljšakom, v Dravljah z Marijanom Slabetom, na Ajdovskem gradu nad Vranjem s Petrom Petrujem, na Otoku pri Dobravi z Vinkom Šribarjem.

3. Od začetkov Vaše strokovne poti do danes se je naše razumevanje zgodnjega srednjega veka tudi po Vaši zaslugi pri nas in širše močno spremenilo. Dostopnih je vse več informacij, bolj sta raziskana in poznana politično ter gospodarsko dogajanje, pospešeno ste predstavljali oprijemljivo materialno podobo številnih najdišč. Kje kot aktiven soustvarjalec današnjega „stanja raziskav“ vidite največje razlike in kaj kot najboljčutnejši „korak naprej“ pri poznavanju zgodnjega srednjega veka? Katero področje je bilo po Vašem mnenju doslej manj opaženo in v katere smeri bi se morali še podati sedanji in bodoči raziskovalci?

V času mojega študija je arheologija zgodnjega srednjega veka obsegala daljše razdobje kot zdaj, ko je to področje razdeljeno na dva dela, na obdobje pozne antike, od 4. do 6. stoletja, in na zgodnji srednji vek, od 7. do 11. stoletja. To delitev povzemata tudi zadnja pregleda arheoloških raziskav v obeh obdobjih, ki sta bila ločeno objavljena v

Arheološkem vestniku. Sam se bom ozrl na arheologijo zgodnjega srednjega veka v prvotnem, širšem okviru, in sicer v časovnem zaporedju, ne da bi kateri od nastalih sprememb dajal prednost glede pomembnosti.

Prva velika sprememba je povezana z odkritjem cele množice višinskih zidanih naselbin, katerih ostaline se vrstijo od Tonovcovega gradu nad Kobaridom na zahodu do Svetih Gora nad Bistrico ob Sotli na vzhodu, od Ajdne nad Potoki na severu do Kučarja pri Podzemlju na jugu. Od prvih izkopavanj v sedemdesetih letih na Ajdovskem gradu nad Vranjem in Rifniku pri Šentjurju je danes znanih že približno štirideset višinskih najdišč te do nedavnega izgubljene dežele Romanov.

Kronološko je na drugem mestu treba omeniti arheološko pokrajino z gostimi zgodneslovanskimi selišči v Prekmurju in posameznimi naselbinami v notranjosti Slovenije. Vse do gradnje avtocest v o teh naselbinah s preprostimi zemljankami ni bilo sledov, z dobro organizacijo zaščitnih raziskav pa se je po letu 1996 arheologom odprl nov svet, o katerem zdaj priča cela vrsta publikacij, objavljenih v ediciji SAAS ter zbornikih »Zgodnji Slovani« in »Srednji vek«.

Odkritje karolinškega horizonta na najdiščih v Slovenji je tretja novost. Močnejše karolinške vplive v času od konca 8. do zgodnjega 10. stoletja je napovedovala najdba sebenskega železnega zaklada, potrdili pa so ga številni predmeti, odkriti med izkopavanji na Gradišču nad Bašljem in Ajdni nad Potoki, znane pa so tudi posamične najdbe z drugih najdišč. Večinoma so to višinske točke, na katerih so nekdanje stale poznoantične naselbine. Najdbe iz tega horizonta so bile v večjem številu najdene tudi v Ljubljani.

Precej so spremenjeni tudi pogledi na arheološka sklopa najdb iz 10. in 11. stoletja, ki sta že dolgo poimenovana kot ketlaška oziroma belobrdska kultura. Podrobnejše je poznavanje obeh sklopov; v primeru belobrdskega grobišča pri Središču ob Dravi je bilo ugotovljeno nadaljevanje pokopavanja daleč v srednji vek, pri ketlaški kulturi pa prevladuje opredeljevanje v širši vzhodnoalpski prostor in evropski kulturni okvir.

Arheološke najdbe so tudi vse bolj podvržene tehničnim raziskavam, v zvezi z datacijo predvsem radiokarbonskim analizam, glede snovi pa analizam PIXE in PIGE, s pomočjo katerih je bil ugotovljen različen izvor zgodnje-

srednjeveškega stekla, ki se po postopku pridobivanja deli na rimsko oziroma orientalsko steklo. Slednje se v Evropi pojavi okrog leta 800, kar je zelo pomembno za datacijo grobnih celot, v katerih se pojavlja.

Premaknile so se tudi prostorske meje, razkrivajo se podvodna najdišča, nova arheološka odkritja v visokogorju pa zastavljajo pomembno vprašanje o (dis)konitnuteti pašništva in bivanja na planinah. Vstopa se tudi v duhovni, mitološki svet zgodnesrednjeveškega človeka.

In nove smeri? Vidim jih predvsem v tem, da bi bil večkrat mogoč tudi čisto raziskovalno utemeljen pristop do arheoloških terenskih raziskav. Teh naj ne bi več v tako veliki meri določala naključnost odkritja in potreba po zaščiti ogroženega najdišča, ampak v izbranih primerih zgolj „radovednost“ raziskovalcev, torej iskanje odgovorov na ključna vprašanja ...

4. V stroki veljate za človeka mnogih talentov in aktivnega na različnih področjih. Vašo strokovno pot zaznamujejo pedagoško delo na Oddelku za arheologijo Filozofske fakultete, delo kustosa za pozno antiko in zgodnji srednji vek v Narodnem muzeju Slovenije, sodelovanje pri številnih izkopavanjih, razstavah in publikacijah, pomemben je vaš doprinos k razvoju podvodne arheologije in še bi lahko naštevati ... Če bi karte lahko še enkrat razdelili in bi imeli možnost znova skozi vse omenjeno, bi izbrali podobno sosledje dogodkov? Po vašem življenjepisu sodeč je sočasno delo na več področjih tisto, ki vas vznemirja in izpopolnjuje, ali pa ste se v določenih obdobjih tudi raje usmerili le na določena ožja raziskovalna področja?

Na obeh delovnih mestih sem skušal slediti osnovnim nalogam, pedagoškim in muzejskim. Te se prepletajo z raziskovanjem, povsod pa je tudi veliko skritega dela, kot so priprave predavanj, inventarizacija gradiva in urejanje dokumentacije. Na fakulteti sem si prizadeval, da bi se skozi študijski program in na terenskih raziskavah na Bledu in Ajdovskem gradu nad Vranjem izoblikovala ekipa mladih strokovnjakov, ki bi se posvetili arheologiji zgodnjega srednjega veka. V muzeju sem se trudil, ker nismo imeli celovite stalne razstave, da bi to pomanjkljivost nadomestili s tematskimi razstavami, kot so bile *Pismo brez pisave, Od Rimljanov do Slovanov* in *Ljubljana – kulturna dediščina reke*. Razstave zahtevajo veliko časa in dela, rad rečem, ker poznam oboje, da je postavitve velike razstave tako zahtevna kot gradnja hiše. Staneta približno enako, v obeh primerih delo traja

približno tri leta, primerljivo pa je tudi število sodelavcev oziroma izvajalcev. Če pogledam letnice pri razstavah – 1991, 2000, 2009 – vidim, da je med njimi dovolj razmaka, da sem nekaj časa lahko namenil tudi pisanju. Sosledje dogodkov se zato zdi premišljeno, področja raznovrstna in zanimiva, a me je od dela na muzejskem prepihu večkrat vleklo tudi v mirno zavetje celice, k izbranim raziskavam.

5. V osemdesetih in devetdesetih letih ste soustvarjali in usmerjali razvoj podvodne arheologije v Sloveniji tudi kot vodja potapljaške skupine. Aktivno ste sodelovali pri potopih ob slovenski in hrvaški obali ter pri topografskih pregledih struge reke Ljubljanice. Zakaj ravno podvodna arheologija?

V arheološki vedi so bila to leta mnogih novosti in sprememb, ki so prihajale od vsepovsod, nekatere z odmevnimi koraki, druge potihno, vendar vztrajno. Sprejemali smo jih tudi v Sloveniji, nekatere kot knjižne prevode (npr. Klejna, Moberga), druge kot prakso, npr. merjenje magnetne upornosti tal, z imenitnimi rezultati, kot je bil tisti na Rodiku, opravljen pod vodstvom profesorja dr. Božidarja Slapšaka in dr. Braneta Mušiča.

Meni sta se zdeli zanimivi dve področji, višinska fotografija in podvodna arheologija. Pod vodo me je vodila mladostna želja, strokovno pa bližina Ljubljane, od koder so prihajale izvrstno ohranjene zgodnjerednjevške in druge najdbe. Na fakulteti smo oblikovali potapljaško ekipo, ki je ob veliki pomoči zunanjih članov opravljala topografske preglede na morski obali. Po mojem prihodu v muzej se je nadaljevalo zbiranje najdb iz Ljubljane, ki ga je že pred tem začela Nuša Logar, čez nekaj let pa je podvodne raziskave v Ljubljani prevzel takrat mladi arheolog – potapljač – dr. Andrej Gaspari. Veseli me, da je bil z razstavo o podvodnih najdbah iz Ljubljane narejen velik korak pri strokovni promociji tega evropsko pomembnega najdišča.

6. Sodelovali in vodili ste številna izkopavanja in raziskave. Sprva na domačem Gorenjskem, kot na primer na Bledu, Godiču pri Kamniku, Gradišču nad Bašljem, pozneje tudi v preostalih slovenskih regijah, na najdiščih kot so Ajdovski gradec nad Vranjem pri Sevnici, Solkan, Središče ob Dravi in druga. Katera od izkopavanj so vam najbolj pri srcu oz. so pri Vas pustila najmočnejši pečat? Zanimivih dogodkov in anekdot je brez dvoma veliko, a

morda je kateri, ki bi posebej opisal vzdušje, ki je vladalo pri vaši terenskih raziskavah.

Najbolj so mi ostala v spominu prva izkopavanja na blejski Pristavi zaradi odličnega razpoloženja v ekipi, čeprav kar nekaj tednov nismo prišli do tistih najdb, ki smo jih iskali. Zaradi pristnih stikov arheološke ekipe z domačini se zelo rad spominjam nekaterih sezon na Vranju, izjemno prijetno pa je bilo tudi spomladi leta 1998 na Gradišču nad Bašljem. Toliko z moje strani, o anekdotah, v katere sem verjetno večkrat vpleten, tudi z bolj ali manj prijaznim pretiravanjem, pa vedo več povedati drugi udeleženci.

7. Zasnovali in s sodelavci pripravili ste številne razstave, za katere ste prejeli tudi odmevne nagrade. Za Pismo brez pisave Valvasorjevo nagrado leta 1991, skupaj s sodelavci Narodnega muzeja Slovenije za razstavi Od Rimljanov do Slovanov (2000) in Ljubljana – kulturna dediščina reke (2009) pa priznanji Slovenskega arheološkega društva. Leta 2011 ste prejeli tudi Valvasorjevo nagrado za življenjsko delo v muzealstvu. Kako po Vašem mnenju javnost sprejema in spremlja tovrstne razstave? Kaj bi opredelili kot delo muzealca in ali menite, da trud številnih muzealcev dosega svoj namen pri vedno bolj zahtevni publiki?

Nagrade so le eno merilo našega dela, ocene obiskovalcev pa drugo. Razstave, ki jih omenjate, so privabile vsaka zase približno petnajst tisoč obiskovalcev, kar kaže na kar precejšnje zanimanje. Tudi odmevi v medijih so bili vsakokrat številni, z večinoma ugodnimi kritikami. Pritožbe obiskovalcev se običajno ne nanašajo na vsebino, ampak na razne tehnične pomanjkljivosti, zelo pogosto na premajhne črke pri napisih ali na slabo osvetlitev predmetov. Kar nekaj je bilo tudi pripomb v zvezi s trditvami o zgodnjerednjevški naselitvi naših slovanskih prednikov; te pripombe so v glavnem prihajale od Slovencev iz tujine, ki so prepričani o avtohtonosti Slovencev.

Ljudje v glavnem dobro sprejemajo takšne muzejske razstave, večkrat pa ne upoštevajo dovolj razlike med umetniško in zgodovinsko razstavo, v našem primeru z arheološkimi eksponati. V galerijah je za obiskovalca bistvena vsečnost razstavljenih umetniških del, v muzeju pa je bistveno razumevanje zbranih predmetov in podatkov. Da to ne bi bilo preveč obremenjujoče ali celo odbojno, se muzealci pogosto zatekajo k oblikovalskim dodatkom, ki naj bi povečali vsečnost njihovih razstav.

Še več, včasih celo pretirano poenostavljajo vsebino razstav in opuščajo za razumevanje ključne podatke. Meni se zdi, da obiskovalcev po vseh letih učenja zgodovine v osnovni in srednji šoli ne gre podcenjevati, ampak jih je treba s primernimi razstavami spodbujati k pridobivanju znanja.

Seveda pa so razstave samo javni izraz dela, ki ga opravlja kustos. Osnovno delo ostaja ohranjanje kulturne dediščine v dokumentarni preglednosti in skrb za čim boljše „zdravstveno“ stanje najdb. Muzealci se zavedamo hitrega propadanja iz „naravnega“ okolja dvignjenih predmetov, zato nas vznemirja vsako dolgotrajno kopičenje najdb po arheoloških izkopavanjih brez konservatorskih posegov.

8. Pred tremi leti ste prejeli Valvasorjevo nagrado za življenjsko delo (2011), letos (2014) pa ste nagrado za življenjsko delo prejeli še od Slovenskega arheološkega društva. Stroka je torej v najširšem smislu prepoznala in nagradila vaše delo. Kaj vam pomenita ti nagradi in kaj je, ne ozirajoč se na vse nagrade, vam osebno na vaši strokovni poti v največje zadovoljstvo in ponos?

Neskromno bi bilo, če bi rekel, da me ti priznanji nista razveselili. Nisem ju pričakoval, sploh ne zadnjega. Jemljem ju kot nekakšna mejnika na strokovni poti. Me pa opominjata, da bo kmalu treba izpreči. Ne samo službeno, to se bo zgodilo kmalu, ampak tudi delovno, kar upam, da vsaj še nekaj let ne. Poleg potrjenega števila najdb v zgodnjerednjeveški zbirki našega muzeja sem zadovoljen tudi z nekaterimi napisanimi stvarmi, še posebej ko vidim, da počasi, čeprav so bile objavljene v bolj odmaknjenih publikacijah, najdejo mesto tudi v tujih raziskavah.

9. Široka publika pomeni tudi različen in inovativen pristop. Za strokovno in širšo zainteresirano javnost ste pripravili in soustvarili znanstvene in poljudnoznanstvene publikacije ter razstave, pospremljene s katalogi. Med literaturo izpod Vašega peresa pa je moč najti tudi naslov »Tu bo naš dom«, za katerim se skriva slikanica za otroke. Kaj Vas je napeljalo k pripravi takšne publikacije?

Povabili založbe Mladika in urednice serije dr. Darje Mihelič. Je pa res, da sem si že dolgo želel, da bi neko moje besedilo ilustriral slikar Rudi Skočir. Ko sem v uredništvu povedal svojo željo, so bili takoj za. Prijetno je bilo spoznati tega izvrstnega umetnika in z njim sodelovati.

Za ilustracije sem pripravil veliko predlog, Rudi pa jih je zvesto povzemal in vključeval v svoje risbe. Včasih kakšnega zgloda tudi ni imel in tako mi je nekega dne dejal: »Zdaj mi pa le priskrbi kakšno sliko obuvala, saj ne morejo vsi Slovani kar naprej stati v visoki travi.« Slikanica je bila dobro sprejeta v šolah, kjer so jo priporočali za dodatno branje.

10. Kot dolgoletni profesor na Oddelku za arheologijo Filozofske fakultete v Ljubljani ste predavali številnim nadebudnim študentkam in študentom. Ali pri njih pogosto opazite prenos svoje strasti do raziskovanja poznoantičnega obdobja in zgodnjega srednjega veka?

Kar nekaj je takšnih zavzetih arheologov; iz mojih asistentskih dni zdajšnji profesor ddr. Andrej Pleterski, nekoliko mlajši je raziskovalec prekmurskih Slovanov dr. Branko Kerman, od najmlajših pa docentka dr. Tina Milavec.

11. Delo se za človeka, ki je raziskovalec po duši in srcu, nikoli prav zares ne konča in vedno ostanejo izzivi, ki bi se jih lahko in bi se jih želeli lotiti. Za katera področja si želite, da bi se jim v prihodnje bolj podrobno posvečali?

Ker se mi je izjalovilo že veliko trdnih načrtov, sem z leti postal previdnejši. Rečem lahko le to, da mi je od terenskega dela ostalo še veliko neobjavljenega. Rad bom sodeloval v katerikoli ekipi, ki bo odločno zagrizla v delo in – tudi z mojo pomočjo – opravila zamujeno.